

Białystok, 24.01.2017

dr hab. Dariusz Kiełczewski, profesor UwB

**OCENA OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH DR ARMANDA KASZTELANA
W RAMACH POSTĘPOWANIA HABILITACYJNEGO
W DZIEDZINIE NAUK EKONOMICZNYCH
DYSCYPLINA EKONOMIA**

Zgodnie z artykułem 16 ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym do postępowania habilitacyjnego może zostać dopuszczona osoba, która posiada stopień doktora oraz osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową lub artystyczną.

W niniejszej recenzji zgodnie z wymogami wymienionej podstawy prawnej zostanie przez recenzenta ocenione osiągnięcie naukowe dr Armanda Kasztelana pod względem istotności wkładu tego Autora w rozwój dyscypliny naukowej ekonomia, a następnie oceniona zostanie aktywność naukowa kandydata do stopnia doktora habilitowanego.

1. Ocena osiągnięcia naukowego dr Armanda Kasztelana

Dr Armand Kasztelan jako swoje osiągnięcie naukowe przedstawił cykl publikacji powiązanych z sobą tematycznie nazwany „Zielona konkurencyjność regionów i państw- ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne”. Artykuły tworzące tę całość zostały umieszczone w solidnej marki czasopismach, wśród których dwa posiadają wyliczony Impact Factor, jeden z nich jest indeksowany w bazie Web of Science, pozostałe znajdują się bądź na ministerialnej liście „A”, bądź „B” i są wysoko punktowane. Kandydat nie popełnił zatem błędu popełnianego czasem przez naukowców, który polega na niestarannym doborze miejsc publikowania własnego dorobku, co owocuje czasem nadmiarem artykułów nisko punktowanych, będących na ogół rozdziałami w monografiach. Należy podkreślić, że czasopisma, w których kandydat opublikował omawiane artykuły należą do znanych i poważanych periodyków na polskim rynku wydawnictw naukowych.

Dobór problematyki badawczej należy ocenić wysoko w kontekście prowadzonych badań naukowych zarówno w kraju, jak też (zwłaszcza) na niwie międzynarodowej. Dotyczy on kwestii tak zwanej zielonej konkurencyjności gospodarki (zarówno regionów, jak też państw), a więc priorytetu konkurencyjnego uważanego za szczególnie istotny wśród obecnych priorytetów strategii rozwojowych, a przy tym temat ten jest jeszcze w dość ograniczonym stopniu podejmowany w literaturze przedmiotu. Autor ocenianych publikacji wskazuje w tym

miejscu na trzy rodzaje luk badawczych, jakie można dostrzec w tej dziedzinie: teoretycznej związanej z ograniczonym rozpoznaniem zjawiska konkurencyjności w oparciu o czynniki środowiskowe; metodycznej związanej z brakiem propozycji metod pomiaru i oceny środowiskowej konkurencyjności regionów i państw; empirycznej związanej z brakiem opracowań prezentujących wyniki badań, ocenę i porównania „zielonej” konkurencyjności regionu.

Takie ujęcie kwestii środowiska przyrodniczego jako czynnika konkurencyjności regionu, a nie po prostu zasobu, z którego należy korzystać zgodnie z zasadami trwałego rozwoju jest zwłaszcza na tle literatury polskiej ujęciem oryginalnym odmiennym nieco od typowej jak dotąd narracji na temat kwestii środowiskowych czynników rozwoju. Do tej pory publikuje się raczej prace poświęcone ściśle zrównoważonemu rozwojowi, przy czym raczej na poziomie lokalnym i regionalnym, a Autorzy koncentrują się raczej na tym, jak rozwijać się na poziomie regionu nie łamiąc zasady długookresowej trwałości korzystania ze środowiska przyrodniczego, co bywa problematyczne zwłaszcza w tych regionach, które charakteryzuje wysoki poziom bogactwa przyrodniczego, gdyż bywa ono paradoksalnie postrzegane jako bariera rozwoju regionalnego względnie lokalnego. Ewentualne publikacje poświęcone priorytetom konkurencyjnym takich regionów są dość rzadko spotykane, w dodatku zbyt często są obciążone myśleniem nieco życzeniowym- czytamy więc opracowania sugerujące, że takie regiony powinny rozwijać się w oparciu o rozwój turystyki (choć na ogół nie są przydatne dla masowej turystyki) względnie o rolnictwo ekologiczne, które przecież z założenia rozwija się ekstensywnie. Stąd podejście dr A. Kasztelana można uznać za ciekawe, oryginalne i interesujące: środowisko nie jako zasób, ale jako czynnik konkurencyjności, nie jako coś, co ogranicza rozwój, ale w pewnych warunkach dynamizuje go. To, podkreślę jeszcze raz, oryginalne podejście na tle literatury krajowej. Jeśli zaś chodzi o dorobek międzynarodowy, to recenzentowi znana jest spora liczba publikacji opartych na takiej filozofii postrzegania środowiskowych uwarunkowań rozwoju regionów i krajów. Niektóre z nich dr Kasztelan przytacza w swoich publikacjach. Należy jednak podkreślić, że literatura światowa skupiona jest na kwestii ekoinnowacji pomijając raczej przestrzenny aspekt kwestii oparcia budowy konkurencyjności na czynnikach środowiskowych. Tu więc też zauważamy oryginalny rys myśli Autora.

Także w przypadku pomiaru i wskaźników środowiskowych czynników rozwoju dotychczas dominuje w literaturze bierne podejście do tego zagadnienia polegające na budowie wskaźników zrównoważonego rozwoju oraz bazujących na tym porównaniach przestrzennych prowadzonych zresztą z różnym skutkiem: od prostych porównań liczbowych aż po próby budowania tak zwanego modelu miękkiego zrównoważonego rozwoju, przy czym dotychczasowe próby okazują się mało zadowalające, gdyż dają niekiedy wyniki paradoksalne. Próba budowy wskaźników zielonej konkurencyjności regionów jest więc zadaniem obiecującym, została w ocenianym dorobku podjęta, choć zdaniem recenzenta Autor jeszcze nie skonstruował w pełni zadowalającego systemu wskaźników, o czym później. W każdym razie ten aspekt jego dorobku wyróżnia się nieco na niekorzyść zwłaszcza w stosunku do dającej czytelnikowi sporą satysfakcję części teoretycznej. Warto jednak podkreślić, że stworzenie zadowalającego systemu wskaźników jest zadaniem bardzo

trudnym, wymaga wielu badań i analiz, być może prowadzonych w ramach badań zespołowych. Dlatego uważam, że na tym etapie dorobek Autora broni się jako wystarczająco oryginalny, własny i dający obietnicę zwieńczenia wielowymiarowym całościowym systemem wskaźników zielonej konkurencyjności.

Trzeci element wkładu własnego Autora polega na podjęciu empirycznych prób oceny konkurencyjności regionów i krajów, przy czym wzięte zostały pod uwagę województwa: lubelskie, kujawsko-pomorskie i zachodniopomorskie. Zwraca uwagę ambitna i dość udana próba oceny zielonej konkurencyjności państw Unii Europejskiej umieszczona w materiałach konferencji indeksowanej w bazie Web of Science, co samo w sobie świadczy o dobrym poziomie merytorycznym artykułu.

Tak więc osiągnięcie badawcze dr Armanda Kasztelana charakteryzuje się oryginalnością ujęcia i kompleksowością. Mamy do czynienia z interesującą koncepcją zielonej konkurencyjności regionów i krajów, podjęciem trudu budowy wskaźników tejże konkurencyjności, a następnie z przeprowadzeniem badań empirycznych. Osiągnięcie naukowe nie jest, co prawda zbyt obszerne (11 artykułów), ale charakteryzuje się wysokim poziomem spójności i konsekwencją metodologiczną, zdaniem recenzenta świadczy to o wysokim poziomie dojrzałości badawczej Autora z pewnością odpowiadającej poziomowi habilitacji.

Ujmując zagadnienia bardziej szczegółowo strukturę osiągnięcia badawczego dr Armanda Kasztelana należy omówić w czterech płaszczyznach:

- 1) określenie kategorii zielonej konkurencyjności regionów i państw wraz z określeniem podstawowych jej determinant,
- 2) propozycja wskaźników i metod pomiaru, na podstawie których można ocenić i porównać środowiskową konkurencyjność regionów,
- 3) badania porównawcze państw i regionów,
- 4) ocena możliwości sformułowania zaleceń i rekomendacji rozwojowych w oparciu o ocenę środowiskowej konkurencyjności regionów i państw.

Za szczególnie ciekawy artykuł wśród przedstawionych recenzent uważa tekst „Środowiskowa konkurencyjność regionów – próba konceptualizacji”, w którym zawarta została istota sposobu postrzegania tego zagadnienia przez Autora. Po omówieniu w nim kategorii konkurencyjności regionów Autor zwraca uwagę na kwestię relacji między konkurencyjnością regionu a zrównoważonym rozwojem. Podkreśla, że przy obecnych priorytetach rozwojowych, przede wszystkim w Unii Europejskiej rosło będzie znaczenie ładu środowiskowego jako czynnika rozwojowego, a strategię rozwoju regionów i krajów coraz konsekwentniej będą traktować jako główny priorytet harmonizowanie ładów ekonomicznego, społecznego, środowiskowego i przestrzennego. Tym samym rosło będzie znaczenie kapitału naturalnego dla procesów rozwojowych, a zatem kapitał ten stanie się jednym z kluczowych atutów poszczególnych regionów. W oparciu o to założenie Autor buduje pojęcie zielonej konkurencyjności regionu zwracając uwagę na dwa aspekty tego pojęcia. Z jednej strony są to występujące w danym regionie warunki środowiskowe, z drugiej zaś umiejętność ich przekształcenia w efekty społeczno-gospodarcze, które przyczynią się do relatywnie szybszego rozwoju rozpatrywanego regionu. Widzimy tu jednoznacznie określoną myśl, że warunki środowiskowe stanowią jedynie pewien potencjał, który można i należy wykorzystać, ale muszą być

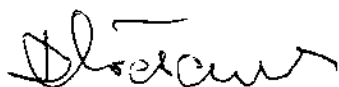
do tego spełnione określone warunki. Autor próbuje je nazwać przypisując szczególną rolę organom samorządu terytorialnego widząc tu właśnie najważniejszy podmiot urzeczywistniający zieloną konkurencyjność regionu.

Owówiony tu szerzej artykuł bardzo dokładnie odzwierciedla sposób rozumowania Autora ocenianego osiągnięcia naukowego, a także silne i słabe strony tego rozumowania. Silną stroną tekstu jest postrzeganie rozwoju jako procesu o charakterze długofalowym polegającym na stopniowym równoważeniu ładów, a tym samym wzroście znaczenia ładu środowiskowego dla procesów rozwojowych, co stanowi argument na rzecz jego ochrony i coraz lepszego wykorzystania jego potencjału rozwojowego. Słabszą stroną jest niewielki chaos pojęciowy. Autor używa kategorii „kapitał naturalny”, po czym rezygnuje z niej na rzecz pojęcia „warunki środowiskowe”, choć recenzentowi wydaje się to niepotrzebne i mylące, być może należałoby konsekwentnie mówić o kapitale naturalnym, co lepiej współbrzmiałoby z kategorią konkurencyjności. W koncówce artykułu mamy już do czynienia z myśleniem wyraźnie normatywnym, odbiegającym trochę od obecnych realiów gospodarczych na rzecz postulatów, które nie bardzo wiadomo kto i jak miałby zrealizować. To jednak jest zasadnicza słabość wielu prac poświęconym kwestiom środowiskowym i zrównoważonego rozwoju, recenzentowi zdarzało się również publikować takie postulatywne prace, uwaga ma więc głównie charakter polemiczny. To jest zresztą naturalne, że kwestie dyskusyjne się pojawiają. Autor pisze choćby o czystości środowiska jako podstawowym warunku konkurencyjności, ale z kolei ekonomiści środowiska mówią w tym kontekście raczej o optymalnym poziomie zanieczyszczenia i ochrony środowiska, a recenzent uważa, że takie podejście jest bardziej realistyczne i chyba bardziej odpowiada powszechnym wyobrażeniom o ochronie i użytkowaniu środowiska, pewnie też i zrównoważonym rozwoju. To są, podkreślam, kwestie do dyskusji.

Poświęciłem wymienionemu artykułowi szczególnie dużo miejsca, ponieważ sądzę, że stanowi on istotę autorskiego ujęcia podjętego problemu naukowego i badawczego, a pozostałe artykuły stanowią jakby dopełnienie wątków podjętych w wymienionym tekście. Autor pisze więc również o ekoinnowacjach i ich roli dla zrównoważonego rozwoju i wzrostu konkurencyjności regionów, w kolejnych artykułach coraz dokładniej i precyzyjniej kategoryzuje determinanty konkurencyjności środowiskowej.

Ważnym elementem dorobku dr Armanda Kasztelana jest opracowanie zestawu wskaźników do oceny „zielonej” konkurencyjności regionów i państw oraz złożenie propozycji oceny „zielonej” konkurencyjności regionów i państw. Następnie wszystkie swoje koncepcje teoretyczne i metodyczne Autor przetestował empirycznie: opisał i porównał konkurencyjność wybranych regionów, a także państw UE, dokonał bardzo starannej analizy SWOT środowiskowych uwarunkowań rozwoju województwa lubelskiego, ocenił skłonność, przesłanki i korzyści wdrażania ekoinnowacji w przedsiębiorstwach z krajów UE. Ten empiryczny dorobek oparty głównie na koncepcjach autorskich, badaniach własnych i starannie przemyślanych analizach należy ocenić wysoko, choć i tu można zadać Autorowi kilka istotnych pytań i wskazać na pewne słabości jego dorobku.

Autor samodzielnie definiuje „zieloną” konkurencyjność regionów i państw,

ma bardzo wąski zakres odniesienia ze względu na fakt, że problem ten w bardzo niewielkim stopniu jest ujmowany w badaniach naukowych, jego dobrym prawem było więc przyjęcie definicji, w której „zielona” konkurencyjność została sprowadzona do konkurencyjności środowiskowej. Tak to Autor ujmuje i jest tym ujęciu konsekwentny. Zwracam jednak uwagę, że sam Autor pisze, że o tejże konkurencyjności należałoby pisać i jako o potencjale do wykorzystania, i o umiejętnościach tego wykorzystania. Wydaje się, że przyjęte wskaźniki opisują głównie potencjał i jego zmiany, natomiast nie mówią nic o umiejętnościach wykorzystania tego potencjału. Są one po prostu skonstruowane w oderwaniu od wskaźników ładu ekonomicznego i społecznego. Uwaga ta wynika z faktu, że recenzent postrzega zieloną konkurencyjność regionów szerzej. Nie tylko jako konkurencyjność środowiskową, ale również jako pewien stopień zaawansowania budowy „zielonej gospodarki” względnie „zielonego społeczeństwa”, a więc pewnie dodałby do tego wskaźnik dotyczący ekoinnowacji, stopnia specjalizacji w „zielonych” branżach, poziom akceptacji ekokonsumpcji, proekologiczne programy realizowane przez samorządy i zapewne również inne. Podkreślam jednak, że uwaga ta wynika z nieco odmiennego sposobu podejścia recenzenta do omawianej problematyki. Metodycznie podejście Autora jest bez zastrzeżeń.

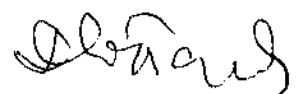
Warto dodać, że wszystkie teksty składające się na osiągnięcie naukowe są napisane dobrym rzetelnym językiem, oparte na rzetelnej analizie literatury, co ważne wielostronnej, czasem bowiem zdarza się, że niektórzy naukowcy cytują przede wszystkim autorów z własnego środowiska badaczy. Część artykułów jest napisana w języku angielskim, jeden znajduje się w bazie Web of Science, co daje szansę na rozpoznawalność międzynarodową kandydata.

Osiągnięcie naukowe dr Armanda Kasztelana stanowi znaczny wkład autora w rozwój dyscypliny naukowej ekonomia w zakresie problematyki konkurencyjności krajów i regionów. Jego wkładem jest opracowanie autorskiej kategorii zielonej (środowiskowej) konkurencyjności regionów, która nie sprowadza się do abstrakcyjnej nieweryfikowalnej kategorii, ale została przełożona na system miar i wskaźników, za pomocą których można mierzyć i porównywać zieloną konkurencyjność poszczególnych regionów i krajów. Tym samym osiągnięcie naukowe spełnia wymogi artykułu 16 ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym i pozwala na dopuszczenie kandydata do postępowania habilitacyjnego.

2. Ocena pozostałej aktywności badawczej dr Armanda Kasztelana

Aktywność badawczą naukowca ocenia się po poziomie rozpoznawalności jako autora prac naukowych, co najmniej na poziomie krajowym. Ten warunek dr Armand Kasztelan spełnia. Jest on osobą rozpoznawalną w środowisku naukowców zajmujących się zagadnieniami zrównoważonego rozwoju i problematyką środowiskowych uwarunkowań rozwoju.

Dr Armand Kasztelan opublikował 55 publikacji, gromadząc 373 punkty, a zdecydowana większość jego prac to prace samodzielne. Sumaryczny Impact Factor jego publikacji naukowych według Journal Citations Report wynosi 3,864.

Cytowalność dorobku zgodnie z bazą Web of Science wynosi 11, a indeks Hirscha 3. Według bazy Google Scholar jego artykuły były cytowane 89 razy, a indeks Hirscha wynosi 6. To wyniki świadczące o ponadprzeciętnej aktywności kandydata, jeśli chodzi o publikacje. Należy też podkreślić, że 4 publikacje znajdują się w czasopiśmie JCR, 4 to artykuły z konferencji indeksowanych w bazie Web of Science. Świadczy to o przemyślanym i starannym doborze periodyków przedstawiających dorobek kandydata, a także wysokim poziomie merotorycznym jego publikacji.

Dorobek naukowy kandydata jest zróżnicowany. Co prawda najważniejszym wątkiem jego rozważań są publikacje z zakresu zielonej konkurencyjności regionów, ale podejmował on także następujące zagadnienia:

- instrumenty ekonomiczne w ochronie środowiska,
- relacje między przemysłem spożywczym a ochroną środowiska,
- zagadnienia agrobiznesu i szerzej rozumianej ekonomiki rolnictwa
- inteligentne specjalizacje regionów,
- problematyka zielonego wzrostu gospodarczego.

Najbliżej merytorycznie osiągnięcia badawczego kandydata są artykuły dotyczące zielonego wzrostu gospodarczego. Zdaniem recenzenta mogły być one dołączone do osiągnięcia i stanowiłyby jego wartościowe uzupełnienie.

Kandydat zgromadził solidny dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny. Był kierownikiem jednego projektu badawczego i wykonawcą w dwóch kolejnych. Otrzymał cztery nagrody za działalność naukową, brał udział w 22 konferencjach naukowych w tym czterech zagranicznych, przy czym sam współorganizował 4 konferencje naukowe. Brał udział w dwóch stażach naukowych: w Limburg Catholic University College Hasselt, Belgia oraz w Lwowskim narodowym Uniwersytecie Rolniczym w Dublinach.

Kandydat działa także na rzecz środowiska naukowego. Jest członkiem dwóch stowarzyszeń: Polskiego Stowarzyszenia Ekonomistów Środowiska i zasobów Naturalnych oraz European Regional Science Association. Współpracuje również ze środowiskami gospodarczymi. Jest doświadczonym dydaktykiem.

Można więc uznać, że rozwój kariery naukowo-badawczej kandydata jest prawidłowy, niewątpliwym sukcesem jest kierowanie projektem badawczym, ważne są dążenia do uzyskania rozpoznawalności międzynarodowej (zagraniczne konferencje, staże), wysoko też należy ocenić aktywność na rzecz rozwoju i integracji środowiska naukowców oraz współpracę z praktykami gospodarczymi.

3. Konkluzja

Wnioskuje o przyznanie dr Armandowi Kasztelanowi stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie ekonomia. Jest autorem wyróżniającego się osiągnięcia badawczego spełniającego niezbędne wymogi ustawowe, charakteryzuje się również dużą i konsekwentną aktywnością badawczą.

